

LITERATURA

ANDREU GOMILA

Testimonis del mal i de la iniquitat

La publicació de Cap altre amic que les muntanyes, de l'escriptor kurd Behrouz Boochani a l'editorial Raig Verd torna a l'actualitat la gran literatura escrita arran de l'internament arbitrari.

Behrouz BOOCHANI
Cap altre amic que les muntanyes
Traducció de Josefina Caball.
Barcelona: Raig Verd, 2020, 384pp., 23,95 €

El 1862, vuit anys després de sortir de la presó d'Omsk, Fiódor Dostoievski va publicar *Memòries de la casa morta*,¹ un llibre on explicava l'internament, posterior a un simulacre d'afusellament, per «crims contra la seguretat de l'estat». El 1930, el compositor txec Leoš Janáček estrenava l'òpera *Des de la Casa dels Morts*, a partir del relat de l'autor rus. Fa més d'una dècada, Calixto Bieito va muntar-la a Basilea. En l'original, el protagonista, Aleksandr Petròvitx Goriàntxikov, com el mateix Dostoievski, surt pel seu propi peu de la presó siberiana. Però Bieito va decidir que un soldat li engegués un tret per l'esquena. «Aberració», dirien alguns davant de l'«heretgia» del director català d'esmenar-li la plana al novel·lista rus. Però no hem d'oblidar que Bieito va posar de llarg l'òpera un desembre de 2009, amb Auschwitz i el gulag en la memòria col·lectiva, amb *Si això és un home*, *Sense destí*, *L'escriptura o la vida* i *Arxipèlag gulag* entre les obres determinants del segle XX. Després de totes les atrocitats possibles, podia un Goriàntxikov del segle XXI marxar caminant del camp de concentració? Ens hauria semblat tou, ensucrat, un *happy end* de baixa estofa.

El 2013, Behrouz Boochani entrava a la presó de l'illa de Manus (Papua Nova Guinea) sense haver comès cap crim, ni tan sols aquell «crim contra la seguretat de l'estat» que li van penjar a Dostoievski. L'hi van dur per ser pobre i haver intentat accedir a Austràlia per mar des de l'Iran, una llarga ruta que s'estroncava amb un naufragi. Boochani va acabar a Manus així com Imre Kertész va ser deportat a Buchenwald amb quinze anys o Paul Celan va ser confinat al gueto de Txernivtsi. Sense cap explicació. L'hongarès i el romanès, perquè eren jueus. El kurd, perquè era un «immigrant il·legal».

Mentre era a l'hospital militar del penal siberià, Dostoievski prenia notes, sobretot de les converses que sentia o havia sentit. Després serien

material per a *La casa dels morts*. Boochani, a Manus, va desafiar el govern australià gràcies a la tecnologia. A canvi de cigarrets, aconseguia telèfons mòbils, que li servien per escriure. Enviava missatges per whatsapp a la babalà i, quan ja havia apamat els seus pensaments, escrivia en farsi a la traductora Moones Mansoubi, que era a Sydney i organitzava el material abans de passar-li a Omid Tofighian, un professor de filosofia iranianoaustralià, que els va traduir a l'anglès. Quan encara no havia abandonat Manus, *Cap altre amic que les muntanyes*, va aparèixer a les llibreries australianes per sacsejar esperits i deixar, literalment, amb el cul a l'aire un estat que es diu democràtic.

Boochani va patir i veure a Manus tota mena de vexacions. També va contemplar com morien o mataben companys de travessia. Com l'ésser humà és reduït a una nosa. El seu cas, potser, podria ser anàleg a les desenes de milers de refugiats catalans i espanyols que van anar a raure a la platja d'Argelers, a primers de 1939, per ordre del primer ministre francès Édouard Daladier. França va haver d'acollir 100.000 persones en set dies. Austràlia va clausurar Manus el 2017 i en el seu pic màxim d'ocupació va tenir-hi 1.353 reclusos.

El govern de Canberra no va improvisar, sinó que tot entrava dins els seus plans, ja que, a banda de l'illa de Manus, comptava amb altres presons *offshore*, com la de Nauru (Micronèsia). Boochani va narrar la seva experiència gairebé en temps real. Agustí Bartra va publicar el 1943, a Mèxic, *Crist de 200.000 braços*,² on ens parlava d'un «erm llatzaret per a un immens tors jacent de dos-cents mil braços, i el seu aïllament del món, el rígid setge que els arraimava en cent mil nuses, delatava, per damunt de tot, la por de què era presa una època de menyspreu per a l'home». L'escriptor kurd, gairebé vuitanta anys més tard, també devora el mar, però des d'una altra platja, ens parla d'una «presó que et destrueix l'ànima»,

Fotografia del Departament d'Immigració del Centre Regional de Processament de Manus el 2012.

d'un lloc pudent, on tot està organitzat per fer que els reclusos es barallin entre ells i que s'oblidin que són allà sense haver comès cap crim. «Val més viure entremig de les deixalles», escriu.

Durant tot el relat, Boochani fa continuament esment al Sistema Kiriarc, l'objectiu del qual és generar «hostilitat i animadversió» entre els mateixos presos. No parla del Mal així com apareix en Primo Levi o Jorge Semprún. Boochani sap que l'objectiu final de tot el sistema és fer-los tornar a allà on han vingut, dissuadir-los de noves «aventures». Cal, però, estrènyer la corda fins a l'ofec?, es demana.

Barra i Boochani tenen més coses en comú del que sembla. Tots dos van ser refugiats, engarjolats, vexats, per països democràtics. Tots dos eren escriptors. Tots dos formaven part de minories nacionals maltractades per la història. Tots dos són capaços d'insuflar un alt contingut poètic a relats que

s'adrecen a la solitud, la mort i la desesperança. *Cap altre amic que les muntanyes* és ple de poemes, sovint descriptius, però també de caire líric i de gran vàlua, un refugi enmig de la pudor, com aquest:

Els somnis representen la vida.
Els somnis són la vida mateixa.
Els somnis són poesia.
Gemecs. Sofriment. Plors... I amor.
Quin corrent de consciència més fluid!,
quin estat de consciència més trastornat!
Quin retorn al passat més inútil!
I quin estat d'ànim més espantós per encarar la vida!
Un estat d'ànim espantós per estimar.
Un estat d'ànim espantós per relacionar-se amb una persona.
I mentrestant, els estels encara s'amaguen.
No els veig però sé que hi són, ben endins del cel.
És possible imaginar-se un cel sense estels?

Aquest poema de Boochani, un del centenar que hi ha a *Cap altre amic que les muntanyes*, em porta immediatament a un cèlebre poema de Paul Verlaine, «El cel és, per sobre del sostre», escrit el 1873, quan el poeta francès va ser condemnat a dos anys de presó, i que va incloure al seu llibre *Saviésa* (1880). El poeta francès parla del cel que veu des de la cel·la, l'ocell que canta un lament, el repicar de les campanes, el brogit de l'exterior i es pregunta què n'ha fet de la seva joventut. Boochani, quan ja porta força mesos reclòs, aconsegueix pujar a sobre de la baraca on dorm, silenciós com un lladre. Escolta la remor de les onades i mira al cel. També recorda com ha arribat fins a Manus, la vida al Kurdistan, un poble tancat entre muntanyes.

Kertész, al final de *Sense destí*,³ diu que tothom li pregunta pels horrors que va patir a Buchenwald, «però, potser allò, aquella cosa que s'assemblava a la felicitat, era l'experiència que recordava més». Boo-

«Només l'artifici d'un text subjugat acabarà transmetent parcialment la veritat del testimoni», escriu Semprún a *L'escriptura o la vida*. Això és el que intenta Boochani. Perquè la seva obra és una incitació a la revolta.

chani, quan és a la coberta del corredor, temorós que l'agafin, escriu: «No m'he de moure, m'he de limitar a fruir d'aquesta llibertat temporal. En qualsevol cas, soc aquí per la raó que sigui —sens dubte, per raons que desafien qualsevol lògica. Tant se val el motiu que m'ha fet venir fins aquí. El que és important és aquesta sensació bonica de llibertat». Tant l'escriptor hongarès com el kurd busquen racons que els permetin enlairar-se per deixar de banda la ignomínia. Kertész és un adolescent amb tota una vida per endavant que, després del seu pas pels camps d'extermini, intentarà reprendre: «continuaré vivint la vida que no es pot continuar».

El relat de Boochani finalitza amb un mort, amb un home abatut per una policia d'un estat democràtic. Un dels set que van perdre la vida al presidi de Manus mentre va romandre obert. Res a veure, en el nombre, amb els milions de morts que va escampar el nazisme pels crematoris d'Europa. Set éssers humans amb noms i cognoms, que podríem afegir a la llarga llista de desapareguts que ha deixat la ruta marítima clandestina que uneix Indonèsia i Austràlia, o la que va de Síria a Grècia o la que connecta Líbia i Itàlia o la que apropa Mauritània i les illes Canàries. La transcendència del llibre de Boochani és que la seva història ens arriba convertida en literatura quan encara tot això està passant. Kertész, per exemple, va trigar gairebé tres dècades a narrar la seva experiència camí de Buchenwald i dins el camp d'extermini.

«Només l'artifici d'un text subjugat acabarà transmetent parcialment la veritat del testimoni», escriu Sem-

prún a *L'escriptura o la vida*.⁴ Això és el que intenta Boochani. Perquè la seva obra és una incitació a la revolta. Per això va assumir el risc d'escriure-la mentre era a la presó. En una conversa amb Tofighian, qui va traduir el text del farsi a l'anglès, l'autor li assegura, encara a Manus, que no pensa deixar de desafiar el sistema. «És un llarg camí, però me'n sortiré». I aquí hi ha el seu testimoni. Tofighian deixa clar a l'epíleg que *Cap altre amic que les muntanyes* no són les memòries d'un refugiat, sinó que són alguna cosa ben diferent. I situa l'obra dins la literatura filosòfica clandestina, la narrativa de presons i la narrativa descolonial, entre d'altres.

Semprún assegura que, tot i la seva maldat, els nazis eren tan humans com el millor, com el més bo, de les seves víctimes. «El Mal és un dels projectes possibles de la llibertat inherent de la humanitat de l'home... De la llibertat on arrenquen alhora la humanitat i la inhumanitat de l'ésser humà». Qui millor ha mostrat el rostre del mal comú, del mal encarnat en una persona qualsevol, és Jonathan Littell a la novel·la *Les benignes*,⁵ a través del nazi Max Aue, un home que, abans d'engegar el seu relat, confessa que tot el que va fer ho va portar a terme «amb coneixement de causa, pensant que era el meu deure i que era necessari que ho fes, per desagradable que fos».

Però això, la història creada per l'autor americà en llengua francesa, ja és ficció. I és una altra cosa. És més efectiva que el testimoni? Això ho diran els lectors. Sense el relat en primera persona dels que han patit oprobi en carn pròpia, tanmateix, no hi ha ficció que valgui. Sense un

Claude Lanzmann filmant les víctimes de l'Holocaust a *Shoah*, Roberto Benigni no hauria pogut fer *La vida és bella*. Boochani ha posat la primera pedra per començar a explicar literàriament què és ser tancat en un centre d'internament per a immigrants en ple segle XXI. Ha mirat de cara el mal incrustat en les democràcies occidentals, les que van derrotar el feixisme fa 75 anys i ara aixequen presons *offshore* per encabir-hi els «estrangers» pobres, on hi envien soldats i policies ensinistrats per escampar l'odi. Littell, amb la ficció, va remoure consciències a França i Centreeuropa. Boochani, amb el seu testimoni, hauria de trastocar les nostres. ■

NOTES

1. DOSTOIEVSKI, Fiódor. *Memòries de la Casa Morta*. Traducció de Jaume Creus. Martorell: Adesiara, 2011.
2. BARTRA, Agustí. *Crist de 200.000 braços*. Palma: Leonard Muntaner, 2008.
3. KERTÉSZ, Imre. *Sense destí*. Trad. d'Eloi Castelló. Barcelona: Quaderns Crema, 2003.
4. SEMPRÚN, Jorge. *L'écriture ou la vie*. París: Gallimard, 1994.
5. LITTELL, Jonathan. *Les benignes*. Trad. de Pau Joan Hernández, Barcelona: Quaderns Crema, 2007.